Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

Природничо-географічний факультет

Кафедра загальної та регіональної географії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Декан природничо-географічного факультету
_____Л.П. Міронець
«_29_»_____серпня_____ 2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Основи наукових досліджень

галузь знань: 01 Освіта
спеціальність: А4 Середня освіта (Географія)
освітньо-професійна програма: Середня освіта (Географія. Англійська мова)
мова навчання: українська

Погоджено науково-методичною комісією природничо-географічного факультету
«_29_» серпня 2025 р.
Голова _____
(Міронець Л.П., к.пед.н, доцент)

Суми – 2025

Розробник: Луценко Сергій Вікторович, доктор філософії, старший викладач кафедри загальної та регіональної географії

Робоча програма розглянута на засіданні кафедри загальної та регіональної географії
Протокол № 1 від _28 серпня_ 2025 року.

Завідувач кафедри
загальної та регіональної географії О. Г. Корнус

Опис навчальної дисципліни

<table>
<tr><td rowspan="2">Найменування показників</td><td rowspan="2">Освітній ступінь</td><td colspan="2">Характеристика навчальної дисципліни</td></tr>
<tr><td>денна форма навчання</td><td>заочна форма навчання</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Кількість кредитів – 3</td><td rowspan="15">бакалавр</td><td colspan="2">Обов’язкова</td></tr>
<tr><td colspan="2">Рік підготовки:</td></tr>
<tr><td rowspan="13">Загальна кількість годин – 90</td><td colspan="2">1-й</td></tr>
<tr><td colspan="2">Семестр</td></tr>
<tr><td>1-й</td><td>1-й</td></tr>
<tr><td colspan="2">Лекції</td></tr>
<tr><td>20 год.</td><td>4 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Практичні, семінарські</td></tr>
<tr><td>22 год.</td><td>4 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Лабораторні</td></tr>
<tr><td></td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">Самостійна робота</td></tr>
<tr><td>46 год.</td><td>80 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Консультації:</td></tr>
<tr><td>2 год.</td><td>2 год</td></tr>
<tr><td colspan="2">Вид контролю:</td></tr>
<tr><td>залік</td><td>залік</td></tr>
</table>

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Метою вивчення курсу «Основи наукових досліджень» є опанування елементів дослідницької діяльності, організації та методики наукової творчості, зокрема, навчитися формулювати задачі, вміти добирати й аналізувати необхідну інформацію за темою наукового географічного дослідження; приймати рішення; узагальнювати результати досліджень і формулювати висновки; за результатами досліджень підготувати науковий звіт, доповідь чи статтю.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні оволодіти наступними **програмними компетентностями**:

ЗК 2. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, до застосування знань у практичних ситуаціях.

ЗК 4. Здатність до прийняття ефективних рішень у професійній діяльності та відповідального ставлення до обов’язків, мотивування людей до досягнення спільної мети.

ЗК 6. Здатність грамотно використовувати державну мову у професійній діяльності, чітко й аргументовано висловлювати свої думки, міркування, почуття; використовувати іноземну мову для одержання й оцінювання інформації в галузі професійної діяльності.

ЗК 7. Здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді, продуктивного спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня, до толерантного сприймання різноманітних думок, ідей.

ПК 1. Мовно-комунікативна компетентність як здатність: забезпечувати здобуття учнями освіти державною мовою; формувати і розвивати мовно-комунікативні уміння та навички

учнів, використовувати знання іноземної мови в освітній і професійній діяльності в умовах реалізації концепції Нова українська школа.

ПК 2. Предметно-методична компетентність як здатність: використовувати систему теоретичних знань та практичних умінь з географії, англійської мови та методики їх навчання у ході вирішення професійних завдань; моделювати зміст навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання, визначених державними стандартами освіти; формувати й розвивати в здобувачів освіти ключові компетентності та наскрізні вміння, визначені державними стандартами освіти; здійснювати інтегроване навчання здобувачів освіти; добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання, виховання і розвитку; розвивати критичне мислення; формувати ціннісні ставлення в здобувачів освіти в умовах реалізації концепції Нова українська школа.

ПК 3. Інформаційно-цифрова компетентність як здатність: орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності; ефективно використовувати наявні та створювати (за потреби) нові електронні (цифрові) освітні ресурси; використовувати цифрові технології в освітньому процесі в умовах реалізації концепції Нова українська школа.

ПК 14. Інноваційна компетентність як здатність: застосовувати наукові методи пізнання в освітньому процесі; використовувати інновації у професійній діяльності; застосовувати різноманітні підходи до розв'язання проблем у педагогічній діяльності.

Методи навчання: абстрактно-дедуктивний, конкретно-індуктивний, проблемний, частково-пошуковий, дослідницький; інтерактивні (дистанційні освітні технології, презентація); практичні методи навчання (практична робота).

2. Передумови для вивчення дисципліни

Перед вивченням навчальної дисципліни студенти мають оволодіти знаннями з шкільного курсу географії. Вивчення дисципліни передбачає дотримання положень Кодексу академічної доброчесності СумДПУ імені А.С. Макаренка.

3. Результати навчання за дисципліною

	Програмні результати навчання	Очікувані результати навчання
ПРЗ2.	Знати фундаментальні природничі теорії та їхні прикладні аспекти. Знати і розуміти просторову диференціацію географічної оболонки та географічного середовища на глобальному, регіональному та локальному рівнях, а також географію світового та національного господарства.	Знати класифікацію основних наукових методів та прийомів проведення наукових досліджень, вміти давати їм характеристику. Вміти складати загальну схему наукового дослідження
ПРЗ4.	Знати й розуміти зміст ключових компетентностей, наскрізні уміння здобувачів освіти, визначені державними стандартами освіти; знати й розуміти вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів	Вміти організувати процес географічного дослідження застосовувати основні методи, прийоми та форми збирання, обробки та аналізу інформацію під час наукових досліджень.

	освіти, рівні сформованості їхніх компетентностей.	
ПРЗ7.	Знати інформаційно-цифрові технології для супроводу освітнього процесу, цифрові середовища та цифрові ресурси, доцільні прийоми їх використання під час навчання географії та англійської мови, правила безпеки у цифровому середовищі.	Знати основні принципи роботи у текстовому і табличному редакторах для технічного оформлення публікацій, курсових, кваліфікаційних робіт та результатів наукових досліджень. Вміти користуватися програмами для перевірки на антиплагіат. Вміти використовувати статистичні методи обробки результатів під час проведення наукових досліджень. Вміти застосовувати відповідні пакети програм для обробки результатів.
ПРЗ10.	Знати основи запобігання корупції, суспільної та академічної недоброчесності, правила використання об'єктів авторського права на рівні необхідному для формування нетерпимості до корупції та проявів недоброчесної поведінки як в академічній спільноті, так і подальшій педагогічній діяльності.	Знати та неухильно дотримуватися принципи академічної доброчесності під час організації та проведення, а також під час оформлення результатів наукових досліджень.
ПРУ2.	Уміти демонструвати та застосовувати знання фундаментальних природничих теорій, пояснювати особливості географічної оболонки та географічного середовища на глобальному, регіональному та локальному рівнях, географію світового та національного господарства та застосовувати ці знання при викладанні шкільного курсу географії (на рівні основної школи) в умовах впровадження концепції «Нова українська школа».	Знати принципи академічної доброчесності під час організації та проведення, а також під час оформлення результатів наукових досліджень.
ПРУ3.	Уміти використовувати географічні методи аналізу, прогнозування, застосовувати географічні способи інтерпретації даних та принципи функціонування природних і суспільних процесів та явищ,	Знати класифікацію основних наукових методів та прийомів проведення наукових досліджень, їх характеристики.

	використовувати раціональні прийоми розумових дій	
ПРУ10.	Уміти ефективно планувати, організовувати різні форми позакласної роботи з географії та англійської мови; застосовувати різноманітні підходи підготовки учнів до участі в змаганнях з предметів (на рівні основної школи), популяризувати географію та англійську мову.	Вміти організувати процес географічного дослідження застосовувати основні методи, прийоми та форми збирання, обробки та аналізу інформацію під час наукових досліджень.
ПРУ11.	Уміти відшуковувати інформацію у різноманітних джерелах, аналізувати, критично оцінювати, систематизувати, узагальнювати; готувати доповіді, презентації, брати участь у дискусії.	Вміти організувати процес географічного дослідження застосовувати основні методи, прийоми та форми збирання, обробки та аналізу інформацію під час наукових досліджень. Вміти застосовувати відповідні пакети програм для обробки результатів.
ПРУ12.	Уміти грамотно використовувати державну мову у процесі професійної діяльності, чітко та аргументовано висловлювати свої думки, міркування, почуття, застосовувати прийоми та методи збагачення географічної/англійської мови.	Знати основні принципи роботи у текстовому і табличному редакторах для технічного оформлення публікацій, курсових, кваліфікаційних робіт та результатів наукових досліджень.
ПРУ13.	Володіти комунікативною компетентністю з англійської мови (лінгвістичний, соціокультурний, прагматичний компоненти відповідно до загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти), удосконалювати й підвищувати власний компетентнісний рівень у вітчизняному та міжнародному контексті.	Вміти організувати процес географічного дослідження застосовувати основні методи, прийоми та форми збирання, обробки та аналізу інформацію під час наукових досліджень.

4. Критерії оцінювання результатів навчання

Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
90-100	глибоко і міцно засвоїв програмний матеріал з основ наукових досліджень; вичерпно, послідовно, грамотно і логічно його викладає. Прогнозує і передбачає подальший хід явища, описує можливі наслідки, результати, що випливають з наявних даних. на основі проблемної ситуації, виділяє проблему, конструює гіпотези і перевіряє їх. При цьому студент не має утруднень при відповідях на видозмінені завдання, вільно справляється із класифікаціями, типологіями та іншими видами застосування знань, показує знайомство з монографічною літературою, правильно обґрунтовує прийняті рішення, володіє різнобічними навичками і прийомами виконання практичних робіт, володіє в повному обсязі специфічним понятєвотермінологічним апаратом навчальної дисципліни.
82-89	твердо знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його; який не допускає суттєвих неточностей у відповідях на питання, правильно застосовує теоретичні положення при вирішенні практичних питань і задач, впевнено володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання, коректно встановлює причинно-наслідкові зв’язки.
74-81	знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його, але допускає деякі неточності під час відповіді; правильно застосовує теоретичні положення при вирішенні практичних питань і задач, володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання. Самостійно відтворює знання з елементами перетворення. Застосовує їх у видозміненій, але близькій до типової ситуації, однак потребує допомоги викладача. Дає свою власну інтерпретацію матеріалу (пояснення, короткий виклад). Уміє встановлювати причинно-наслідкові зв’язки, здійснює перенесення дій.
64-73	має знання лише основного матеріалу, але не засвоїв його окремих деталей, допускає неточності, недостатньо правильні формулювання, порушення послідовності у викладі програмного матеріалу і відчуває утруднення при виконанні практичних робіт і розв’язанні задач.
60-63	самостійно відтворює інформацію та застосовує її у типовій ситуації, але при цьому виявляє невпевненість у своїх діях. На основі фактів робить висновки, але за допомогою викладача, намагається зробити звіт про виконані дії.
35-59	не знає більшої частини програмного матеріалу, допускає суттєві помилки; не володіє у достатньому обсязі поняттєво-термінологічним апаратом науки; невпевнено, із помилками виконує практичні завдання; не вміє наводити приклади із життя та встановлювати причинно-наслідкові зв’язки; відтворює інформацію лише на основі зовнішньої підказки.
1-34	має загальне уявлення про навчальну дисципліну, знання програмного матеріалу носить фрагментарний характер, відповіді на запитання дає «так» чи «ні».

Розподіл балів, які отримують студенти для заліку

Поточний контроль								Разом	Загальна сума
РОЗДІЛ 1					РОЗДІЛ 2				
Т1	Т2	Т3	Т4	Т5	Т6	Т7	К. р.	60	100
5	5	5	5	10	5	5	20		
Самостійна робота									
	5	5	10	10	5	5		40	

Згідно Положення «Про порядок визнання результатів навчання у неформальній та/або інформальній освіті у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка» від 27.04.2020 р., можливе зарахування результатів навчання з окремої теми/тем, розділу, індивідуального завдання (контрольної роботи) чи дисципліни в цілому, здобутих за цими видами освіти. Обсяг зарахування в годинах/кредитах ECTS визначається згідно переліку компетентностей і результатів навчання, передбачених даною робочою програмою. Зарахування результатів навчання, здобутих у неформальній та/або інформальній освіті, здійснюється у відповідності до пунктів 3.6-3.9 названого Положення.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	**Оцінка ECTS**	**Оцінка за національною шкалою**
		для іспиту, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

5. Засоби діагностики результатів навчання

Поточний та підсумковий контроль проводяться відповідно до вимог Положення «Про порядок оцінювання знань студентів у Європейській кредитно-трансферній системі (ЄКТС) організації освітнього процесу», затвердженого вченою Радою СумДПУ ім. А.С.Макаренка (протокол №7 від 23.02.2015).

Засобами оцінювання та формами оцінювання є: усне та письмове опитування, тестування, індивідуальна доповідь, участь у дискусіях, презентація, залік.

Оцінювання знань, навичок студентів враховує всі види занять, які передбачені програмою навчальної дисципліни. Загальна оцінка з дисципліни складається з поточних

оцінок, які студент отримує під час практичних занять, виконання завдань самостійної і контрольної робіт.

6. Програма навчальної дисципліни

6.1. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

РОЗДІЛ І. Поняття про науку як систему знань. Географічна наука Тема 1. Наука як система знань. Знання про академічну доброчесність.

1. Сутність науки.
2. Зміст та класифікація наук.
3. Понятійний апарат.
4. Науково-технічна інформація.
5. Організація наукової діяльності в Україні.
6. Принципи академічної доброчесності.

Тема 2. Наукові дослідження.

1. Процес наукового дослідження, його характеристика та етапи проведення.
2. Загальна схема наукового дослідження.

Тема 3. Методика підготовки і оформлення рефератів, курсових та кваліфікаційних робіт.

1. Види навчально-дослідницьких робіт
2. Структура та технічне оформлення курсових та кваліфікаційних робіт.
3. Перевірка на плагіат.

Тема 4. Оформлення та форми впровадження результатів наукового дослідження.

1. Оформлення та форми впровадження результатів наукового дослідження.
2. Наукова публікація: поняття, функції, основні види.
3. Наукова монографія, наукова стаття, теза доповіді.
4. Реферат, доповідь, виступ, книги .
5. Методика підготовки та оформлення публікацій до видання.

Тема 5. Основні методи наукових досліджень та їх характеристика.

1. Поняття наукового методу та його основні риси.
2. Система методів дослідження.
3. Загальнонаукові методи.
4. Конкретно-наукові та спеціальні методи.
5. Принципи географічних досліджень і класифікація наукових методів.

Розділ ІІ. Організація процесу географічного дослідження Тема 6. Наукові парадигми в географії.

1. Хорологічна парадигма.
2. Системна парадигма в географії. Концепція геосистем.
3. Модельна парадигма.
4. Геоекологічна парадигма.
5. Парадигма взаємодії суспільства і природи.
6. Менш поширені парадигми й концепції.

Тема 7. Географічні дослідження: методологічний огляд.

1. Особливості і принципи географічних досліджень.
2. Об’єкти географічних досліджень.

3. Польові та камеральні дослідження.
4. Організація польових досліджень. Джерела первинної інформації.
5. Збирання географічних даних. Представлення інформації.
6. Опис та вимірювання.
7. Якісні та кількісні характеристики географічних об’єктів.
8. Наукова географічна мова.
9. Просторове впорядкування географічної інформації.
10. Систематика географічних об’єктів по вертикалі та по горизонталі.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		Лекції	Лабор.	Практ.	Конс.	Самост.		Лекції	Лабор.	Практ.	Конс.	Самост.
РОЗДІЛ І. Поняття про науку як систему знань. Географічна наука												
Тема 1. Наука як система знань. Знання про академічну доброчесність. (ЗК 8, ЗК11, ЗК12; ПРН1, ПРН 11)	10	2		2		6	10					10
Тема 2. Наукові дослідження. (ЗК2, ЗК6, ЗК7; СК6, СК7, СК11; ПРН5, ПРН6)	10	2		2		4	10					10
Тема 3. Методика підготовки і оформлення рефератів, курсових та кваліфікаційних робіт. (ЗК5, ЗК7; ПРН6)	12	2		2		6	14	2				12
Тема 4. Оформлення та форми впровадження результатів наукового дослідження. (ЗК1, ЗК6, ЗК8; СК 9; ПРН 6, ПРН 11)	14	2		4		6	14			2		12
Тема 5. Основні методи наукових досліджень та їх характеристика. (ЗК7; СК4, СК9; ПРН1, ПРН15)	26	6		6	1	8	12					12
Усього	72	14		16	1	30	60	2		2		56
РОЗДІЛ ІІ. Організація процесу географічного дослідження												
Теми 6. Наукові парадигми в географії. (ЗК2; СК7; ПРН1)	8	2		2		8	12					12
Тема 7. Географічні дослідження: методологічний огляд. (ЗК2, ЗК7, ЗК5; СК1, СК4, СК6, СК8; СК 11; ПРН5, ПРН6, ПРН15)	10	4		4	1	8	18	2		2	2	12
Усього	18	6		6	1	16	30	2		2	2	24
Усього годин	90	20		22	2	46	90	4		4	2	80

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		д.ф.н	з.ф.н
1	Формулювання теми, мети та завдань наукового дослідження. Знання вимог академічної доброчесності.	2	
2	Вимоги і правила оформлення науково-дослідної роботи. Автентичність тексту та перевірка на плагіат.	2	2
3	Рецензування та анотування наукових робіт	2	
4	Підготовка наукових доповідей і складання тез	2	
5	Організація процесу географічного дослідження. Основні етапи роботи. Об'єкт і предмет дослідження	2	
6	Отримання кількісної інформації і групування даних.	2	
7	Картографічний метод дослідження	2	2
8	Порівняльно-географічний метод	2	
9	Кількісний метод у географії. Розрахунок основних статистичних показників	2	
10	Основи кореляційного методу	2	
11	Розрахунок емпіричних залежностей. Географічне моделювання і прогнозування	2	
	Усього	22	4

Теми лабораторних занять

Виконання лабораторних робіт даною робочою програмою не передбачено.

7. Рекомендовані джерела інформації

Основні:

1. Як написати наукову статтю в журнал Scopus/Web of Science: Навчально-методичний посібник / Микола Гоманюк, Олексій Гнатюк. Херсон-Київ, 2024. 108 с. https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2024/06/yak-napysaty-stattyu-scopus-wos_gomanyuk-gnatyuk.pdf
2. Основи наукових досліджень. Курс лекцій: навч. посіб. для здобувачів ступеня магістра за спеціальністю 172 Електронні комунікації та радіотехніка / О. Б. Шарпан (уклад.); КПІ ім. Ігоря Сікорського. — Електронні текстові дані (1 файл 348 Кбайт, 4.58 авт. аркушів). — Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. — 89 с. https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/5b92ca46-f2ed-4f5a-b5d1-6a5270dcba54/content
3. Основи наукових досліджень : підручник / І. Ш. Невлюдов, Ю. М. Олександров, А. О. Андрусевич, О. О. Чала ; М-во освіти і науки України, Харків. нац. ун-т радіоелектроніки. – Prague : OKTAN PRINT, 2024. – 468 с. https://doi.org/10.46489/ONDNP-24-12 https://openarchive.nure.ua/handle/document/28574
4. Основи наукових досліджень і теорія експерименту : Навчальний посібник для здобувачів освітнього ступеня «Магістр» спеціальності 174 «Автоматизація, комп'ютерно-інтегровані технології та робототехніка» / укл. Ю. Б. Капаціла, П. О. Марущак, В. Б. Савків, О. П. Шовкун. Тернопіль : ФОП Паляниця В.А., 2023. 186 с. https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/40843/1/OND.pdf

Додаткова:

1. Адаменко М. І. Основи наукових досліджень. Конспект лекцій / М. І. Адаменко, М. В. Бейлін. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. – 188 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу https://karazinbook.com/sites/default/files/books/adamenko_0.pdf
2. Байрак Г. Методи геоморфологічних досліджень : навч. посібник / Галина Байрак. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – 292 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступуhttps://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/09/bayrak_metody_geom.pdf
3. Важинський С.Е., Щербак Т І. Методика та організація наукових досліджень : Навч. посіб. / С. Е. Важинський, Т І. Щербак. – Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. – 260 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/Articles/gornostal/vajinskii%20posibnyk.pdf

4. Дегтярьов А. В. Основи наукових досліджень : навчальний посібник / А. В. Дегтярьов, М. Г. Кокодій, В. О. Маслов. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. – 80 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.univer.kharkov.ua/images/redactor/news/2016-07-22/Maslov.pdf

5. Мєлков Ю. О. Методичні рекомендації до семінарських занять з дисципліни «Основи наукових досліджень» (для бакалаврів). – К. : МАУП, 2016. – 17 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://maup.com.ua/assets/files/lib/metod/7329.pdf

6. Корнус О. Г. Систематизація і класифікація в географії : Методичні вказівки до вивчення теми курсу «Основи наукових досліджень» / О. Г. Корнус, А. О. Корнус. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. – 28 с.

Інформаційні ресурси

1. Вимоги до оформлення бібліографічного опису літературних джерел. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=109
2. Вимоги до оформлення магістерської роботи, типові помилки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://e-works.com.ua/work/6198_Vimogi_do_oformlennya_magisterskoi_roboti_tipovi_pomilki.html
3. Наукова монографія, наукова стаття, теза доповіді. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.info-library.com.ua/books-text-3043.html

8. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

- Підручники та навчальні посібники, зазначені у списку літератури;
- Ілюстративні матеріали (структурно-логічні схеми, таблиці).
- Пакет програм Microsoft Office, додатковий модуль програми Microsoft Office Excel «Аналіз даних», пакет програм OpenOffice.org, програми для перевірки на антиплагіат (Plag.com.ua та ін.).